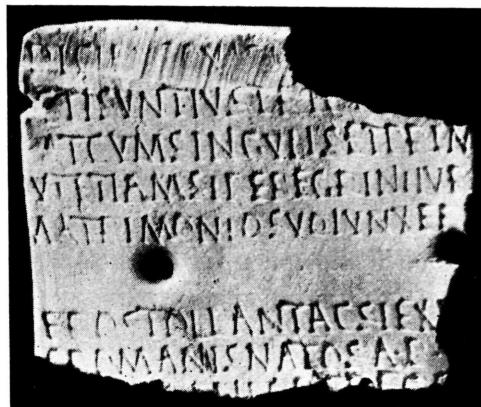

NOV ULOMAK RIMSKOGA VOJNIČKOGA DIPLOMA

Godine 1934 našao sam u posjedu gosp. dra Adolfa Cuvaja, generalnog tajnika Trgovačko-industrijske komore u Zagrebu, ulomak tanke bronsane pločice s graviranim napisom na obadvim stranama. Po sadržaju napisa lako sam mogao konstatovati da je to ulomak rimskoga vojničkoga diploma. Gospodin Cuvaj saznajući za historijsku važnost toga na oko neznatnoga ulomka, rado ga je prepustio Arheološkome muzeju u Zagrebu, pa mu zato i na ovom mjestu izrazujem toplu zahvalnost.

Rimski vojnički diplom nađen u Dobanovačkoj šumi. Lijevo nutarnja, desno vanjska strana.
Po sadrenom odljevu. Nar. vel.

Ulomak je danas 60 mm visok, a 48 mm širok; debljina mu je jedva poldrugi milimetar. Nekada je pločica bila četvorinastoga oblika, sa po svoj prilici otupljenim uglovima, pa je, sudeći po onom što manjka od napisa, bila nekada oko 95 mm visoka, a 110 mm široka. Kao nalazište spominje se Dobanovačka šuma, ispod Zemuna, vlasništvo Imovne općine petrovaradinske. Površina je pločice dobro sačuvana, tako da su slova na jednoj i na drugoj strani dosta oštra; tek je na vanjskoj strani prvi redak u novije doba ostrugan nekim oštrim oruđem, ali se još sasvim dobro čita.

Rimski vojnički diplomati sastoje, u pravilu, iz dviju jednakih bronsanih ploča, koje su ispisane ugraviranim slovima na obim stranama. Nutarnja strana sadržaje tekst diplome. Taj počinje na prvoj pločici, i nastavlja se na drugoj. Kada je taj tekst napisan, onda se pločice sklope, i svežu po sredini žicom koja prolazi kroz dvije rupe načinjene naročito u tu svrhu. Na vanjskoj strani prve pločice napišu se opširni izvaci iz diploma, a na vanjskoj strani druge nalaze se imena od sedam svjedoka koji potvrđuju da je diplom tačan prepis originala koji se nalazi u Rimu u stanovitom arhivu. U sredini te pločice, zaštićeni s dvim tankim pritaljenim le-tvicama, nalaze se u vosku otisnuti pečati tih svjedoka.

Nutarnja strana diploma nije se jamačno nikada otvarala, a to su obično iskorišćavali oni koji su ih izrađivali. Kako su se te povelje izdavale u pravilu svake godine svim vojnicima koji su u toj godini svršavali svoju vojničku službu, ili ju već prije bili svršili, to se je sa jednoga originala izrađivalo mnogo prepisa, jer je svaki isluženi vojnik dobivao po jedan takav prepis, za sebe i svoju obitelj. Glavni i potpuni tekst je nutarnji, nu kako se je znalo da se pločice neće nikada rasklapati, to je nutarnji tekst mnogo puta loše pisan i skraćivan, dok je vanjski pisan mnogo ljepše i potpunije. Tako se je to dogodilo i na našem primjerku.

Naš fragmenat potječe od prve pločice, a tekst mu je ovaj:

I Unutarnja strana.

Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Antonius Gordianus pius fel(ix)
Aug(ustus) pont(ifex) Max(imus) trib(unicia) pot(estate) VII co(n)s(ul) II p(ater)
p(atriciae) proc(onsul).

Nomina milit(um) qui militav(erunt) in cohortib(us)
pr(aetoriis) Gordian(is) decem I II III IIII V VI VII VIII VIII X
piis vindicib(us) qui p(ie) et fort(iter) milit(ia) fun-
cti sunt ius trib(ui) conubii dumtaxat
cum singulis et primis ux(oribus) in matr(imonio) s(uo) iun(xerint)
proinde lib(eros) t(ollant) axsi ex duobus civibus
Romanis natos

II Vanjska strana.

Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Antonius Gordianus pius fel(ix)
Aug(ustus) pont(ifex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) VII co(n)s(ul) II p(ater)
p(atriciae) proc(onsul).

Nomina militum qui militaverunt in
cohortibus praetoriis Gordianis
decem I II III IV V VI VII VIII VIII X piis
vindicibus qui pie et fortiter militia
functi sunt ius tribui conubii dum-

taxat cum singulis et primis uxoribus ut etiam si peregrini iuris feminas in matrimonio suo iunxerint proinde

○ ○

liberos tollant ac si ex duobus civibus Romanis natos. A(nte) d(iem) VII id(us) ian(uarias)

. . . *Armenio Peregrino et*
 . . . *Fulvio Aemiliano co(n)s(ulibus)*

Prema gornjoj rekonstrukciji teksta — sačuvani dio pisan je običnim pismom, a manjkajući kurzivno — manjka od napisa nutarnje strane na početku samo jedan redak potpuno, a od drugoga je već sačuvan velik dio. Lijevo manjka u recima, gdje su najpotpuniji, 6 slova, a desno oko 11. Na vanjskoj strani manjka s početka punih pet redaka, jer se za sasvim neznatne ostatke 5 retka ne može reći kojim su slovima pripadali. Tu na vanjskoj strani manjkaju lijevo samo 2 do 3 slova, a desno 7 do 17. Na jednoj i na drugoj strani pojedine su brazde sadržavale oko 30 slova, makar da su reci nutarnje strane bili dosta razdaleko jedan od drugoga, dok su lijepa i čitljiva slova vanjske strane više stisnuta. Isto tako su i razmaci između pojedinih brazda na nutarnjoj strani mnogo veći (oko 5 mm) nego na vanjskoj (nepotpuna 2 mm). Zato je pisar nutarnje strane, makar je imao dvostruk prostor, morao skraćivati i izostavljati, dok pisar vanjske strane ne skraćuje. Dvije rupe izvrtane u sredini pločice, uzimaju obzir na vanjsku stranu napisa, pa su tu brazde rastavljene većim razmakom. Nutarnja je strana bila već napisana, kada su se vrtale rupe, pa su tako neka slova oštećena. U trećem sačuvanom retku, u riječi *decem* oštećeno je slovo M, a u zadnjem retku u riječima AXSIEX uništena su slova I i E.

Iz sačuvanoga dijela teksta, ako se jedna strana popuni drugom, razabire se ovaj sadržaj:

Neki je rimski car vojnicima koji su doslužili u deset pretorijskih kohorta, podijelio pravo konubija, svakome s jednom i to prvom ženom, pa ako su te žene bile i peregrini iuris, djeca su iz toga braka imala ista prava kao da su im oba roditelja bili rimski građani.

Na vanjskoj strani sačuvan je još početak datuma: A · D · \. Prema tome nije nam poznat dan kada je diploma izdana. Iza oznake dana slijedila su imena konzula one godine. Donekle smo tu sretni, jer su nam još sačuvani gornji dijelovi imena prvoga konzula. Sačuvani ostaci pripadaju slovima ENIOPEREGR, što možemo lako nadopuniti u ARMENIO PEREGRINO. Armenius Peregrinus bio je, zajedno s Fulvijem Emilijanom, konzul godine 244 posl. Is. Kada nam je to poznato, onda nam je lako da saznamo i za cara koji je izdao diplomu. To je bio

Gordian III, po kojemu i kohorte imaju pridjev (*Gord*)*iana*e. Gordijan umire u prvim mjesecima iste godine 244, prema tome je diploma sigurno izdana početkom te godine.

Najbliži po vremenu vojnički diplom, za koji znamo, pada u godinu 243, (Dipl. LXXXVIII (LII), CIL III str. 894). I nju je izdao car Gordijan isluženim pretorijancima *a. d. VII id. ian*, dakle 7 januara. Sadržaj je toga diploma isti koji ima i naš fragmenat. Samo je kod diploma iz g. 243 sačuvana cijela prva ploča, tako da znademo i to, za koga je taj prepis bio načinjen, i da je original bio pričvršćen na zidu iza hrama *Divi Augusti ad Minervam*.

Kako je, osim sadržaja, i razdioba teksta prilično jednaka na diplomima iz 243 i 244, to možemo uzeti da je riječima *Romanis natos* na nutarnjoj strani tekst prve pločice uopće završavao, a ostatak teksta s datumom, imenom korisnika, i oznakom mjesta gdje se je nalazio original, morao je biti na drugoj izgubljenoj pločici. Original našega fragmenta sigurno se je u Rimu nalazio na istom mjestu, jer su se tamo pohranjivali originali vojničkih diploma već tamo od Domicijanovih vremena.

Po diplomu iz godine 243 uzet je i za naš diplom datum *a. d. VII. id(us) ian(uarias)*, t. j. 7 januar, tim više što su isti dan izdane i druge diplome iz bližih godina.

Nutarnja hrapava strana pločice imade tamnu patinu, a vanjska je raznobojna, pa bi fotografije originala bile nejasne; zato su gornje slike načinjene po sadrenim odljencima.

Inhalt. Das oben publizierte Fragment eines Militärdiploms befindet sich im Archaeologischem Nationalmuseum zu Zagreb seit 1934 als Geschenk des Herrn Generalsekretärs der Zagreber Kammer für Handel und Industrie Dr. Adolf Baron Cuvaj. Als Fundort wird die Dobanovačka šuma (Dobanovzer Wald), südlich von Zemun, Eigentum der Petrovaradiner Vermögensgemeinde, angegeben. Das Fragment stammt von der ersten Platte, ist jetzt 60 mm hoch, 48 mm breit, allseits abgebrochen. Der Text der Innenseite ist nachlässig eingraviert, voll Abkürzungen, der Buchstaben- und Zeilenabstand gross, die Schrift der Aussenseite regelmässig, gedrängt, der Zeilenabstand viel kleiner. — Vom Namen des an erster Stelle genannten Konsuls sind noch die Reste der Buchstaben ENIO PEREGR erhalten, so das mit Leichtigkeit *Armenio Peregrino* zu ergänzen ist. Das Diplom stammt somit aus dem Jahre 244, der Kaiser ist Gordian. Vom Datum ist auf der Aussenseite noch A · D · \ erhalten, was in der obigen Rekonstruktion des Textes aus nahe liegenden Gründen zu *a. d. VII id. ian.* (7. Januar) ergänzt wurde. Die obige Rekonstruktion des Textes gibt das Erhaltene in gewöhnlicher Schrift wieder, die fehlenden Ergänzungen sind kursiv gedruckt. Wegen der rauhen dunklen Patina der Innen- und der Verschiedenfarbigkeit der Aussenseite sind die Abbildungen nach Gipsabgüssen hergestellt worden.